

El fons documental Pau Vila a la Cartoteca de l'Institut Cartogràfic de Catalunya

M. Carme Montaner i Garcia

*Institut Cartogràfic de Catalunya. Cartoteca de Catalunya
carme.montaner@icc.cat*

El primer fons documental que arribà l'any 1983 a l'Institut Cartogràfic de Catalunya fou el de Josep Maria Puchades i Benito (1913-1982), gràcies a les gestions de la seva filla Glòria. Aquest fons, juntament amb la cartoteca que ell mateix havia fundat a la Diputació de Barcelona –d'on era el Cap del Servei de cartografia– i que fou traspasada a la Generalitat de Catalunya, constituí el nucli inicial de la Cartoteca de Catalunya. Format principalment per mapes i llibres, el fons Puchades portava inclosa una part de documentació d'arxiu que procedia originàriament de Pau Vila i Dinarès (1881-1980) que, en vida, l'havia anat traspasant al seu amic Puchades. Fou doncs, d'una manera indirecta, que la Cartoteca de Catalunya aplegà una part prou significativa de la biblioteca i, sobretot, de l'arxiu personal del geògraf sabadellenc.

L'amistat entre tots dos personatges ja ve de la col·laboració d'un jove Puchades en l'edició de *La divisió territorial de Catalunya* (1937) i s'afermà en el

retorn de Vila de l'exili, l'any 1961. Fins a la mort d'aquest, van compartir moltes estones i fins algunes vacances al Pallars Sobirà. En aquests vint anys es van anar aplegant a la biblioteca particular de Puchades molta documentació així com llibres i mapes de Pau Vila. La biblioteca de Puchades, que tenia un volum considerable d'obres sobre temes relacionats amb el territori català, era considerada, en aquells anys, una de les millors biblioteques espanyoles en temes d'hidroelectricitat.

Ex-Libris de Pau Vila

Tot i que el fons Puchades formava un sol conjunt, i així va ser catalogat quan arribà a la cartoteca de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, una part es pot vincular directament a Pau Vila. Pel que fa als llibres, encara que es fa difícil de dir sense un estudi atent, dels poc més de 6.000 volums (entre llibres, separates i fulletons d'aquesta biblioteca), calculem que a l'entorn d'un 20% poden ser volums que pertanyien a Pau Vila, bé perquè porten l'ex-libris del geògraf, bé perquè li havien estat dedicats pels autors respectius. Un estudi aprofundit de la biblioteca Puchades, aportaria molta informació sobre l'entorn cultural i professional de Vila.

Pel que fa als més tres mil mapes del llegat Puchades, encara que en la majoria no hi ha cap mena d'identificador que permeti vincular-ne la procedència a Pau Vila, n'hi alguns que s'hi poden atribuir. Són molt pocs els que porten el seu segell a les cobertes però d'altres, si ens guiem pel període històric i per la temàtica, segurament li van

pertànyer, com per exemple el mapa *Municipalité de Grodno (Pologne): Petit guide en souvenir du séjour a Grodno des membres du Congrès Géographique International 2-3. IX. 1934*, congrés al qual assistí Pau Vila; o també el mapa de Bèlgica al qual dedicà un article (lám. 20 a Vila, 2008). Un altre exemple són la col·lecció de cinc mapes murals escolars elaborats per Pau Vila i editats l'any 1929 per l'editorial Seix i Barral.

Els que de manera gairebé segura procedeixen de Pau Vila són un centenar de mapes de Catalunya estretament lligats amb les seves activitats professionals. Una quarantena d'aquests mapes corresponen als treballs elaborats per la Ponència de la Divisió Territorial de Catalunya. Es tracta de mapes amb informació temàtica manuscrita damunt del mapa de Catalunya de Vicenç

Treballs de la Ponència de la divisió territorial (1931-1936): dibuix de les comarques formulades el 1897 per Font i Sagué damunt un mapa de la Generalitat de V. Turell (Institut Cartogràfic de Catalunya. Cartoteca)

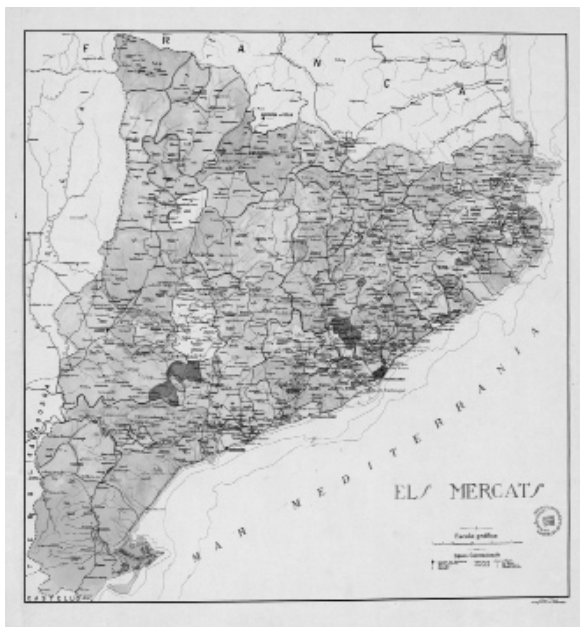

Turell a escala 1:630.000 i imprès per la Generalitat. S'hi dibuixen diferents divisions del territori català fetes al llarg dels anys, des dels fogatges de Pere III de 1359 fins a les propostes fetes a principis del segle xx, així com divisions elaborades per la pròpia ponència.

Uns altres trenta-quatre mapes de la col·lecció també són manuscrits i porten un segell amb l'anotació "Generalitat de Catalunya. Distribució en zones del territori català". Són mapes de Catalunya a escala 1:500.000 amb informació temàtica i es corresponen amb els mapes publicats el 1932 per Nicolau M. Rubió i Tudurí en el *Pla de distribució en zones del Territori Català o Regional*

Treballs de la Ponència de la divisió territorial (1931-1936): 2a proposta divisió en vegueries i comarques [anotació manuscrita] (Institut Cartogràfic de Catalunya. Cartoteca)

Treballs de la Ponència de la divisió territorial (1931-1936): Els mercats [informació manuscrita, damunt un mapa imprès, de les àrees de mercat] (Institut Cartogràfic de Catalunya. Cartoteca)

Planning. No sabem com van anar a parar a aquesta col·lecció però podria ser que Pau Vila els hagués utilitzat en els treballs per a la Ponència.

Completen aquesta col·lecció cartogràfica una vintena de mapes manuscrits elaborats pels alumnes de Pau Vila, una bona part a l'Escola Normal de la Generalitat. També són mapes de Catalunya manuscrits o bé amb informació temàtica manuscrita damunt un mapa imprès. Són una mostra magnífica de treballs cartogràfics com a eina pedagògica, un recurs molt utilitzat pels renovadors de la pedagogia a Catalunya des de principis del segle xx. Tal com diu la semblança que se li fa a la pàgina web de la Societat Catalana de Geografia, Pau Vila “*forma part d’una generació de mestres-geògrafs que veieren en la geografia una eina per a la renovació escolar i aquests mapes en són una prova*”.

Tots aquests mapes es poden consultar i descarregar en alta resolució a la Cartoteca Digital de l’Institut Cartogràfic de Catalunya, que trobareu a l’adreça <http://cartotecadigital.icc.cat/>.

Els fons documental

L’apartat documental del fons Puchades pertany majoritàriament a Pau Vila. De fet, el notable volum de tota aquesta documentació, tota procedent de la família Puchades, va arribar en dues etapes a la Cartoteca de Catalunya. La primera, la ja esmentada de 1983; però n’hi hagué una segona, vint anys més tard. L’any 2003, Glòria Puchades tancà l’editorial Montblanc dedicada a la

publicació de mapes, guies i llibres geogràfics que havia fundat el seu pare l'any 1961. La Sra. Puchades donà a la Cartoteca mostres de tot el fons editorial que hi havia en el moment del tancament de l'empresa, així com algunes capses de documentació que havien quedat en els seus locals. Entre aquesta documentació, a més de la referida estrictament a les gestions editorials, hi figurava una part important de la correspondència de Pau Vila, sobretot la més antiga. Amb els dos lliuraments, doncs, s'ha pogut aplegar una bona part de l'arxiu privat d'aquest geògraf, bàsicament fins a la guerra civil, encara que també hi figuren alguns documents posteriors. La llargada que ocupa tot el fons és d'uns deu metres lineals. Hi trobem tres tipus de documentació: correspondència, textos i fotografies.

Pau Vila i altres excursionistes en una excursió sense datar al cim del Nou Creus
(Institut Cartogràfic de Catalunya. Cartoteca)

Correspondència

La correspondència abasta des de 1914 fins a 1935. És molt seguida, sense salts d'anys i amb un volum entre tres i quatre mil cartes amb més de mil set-cents remitents diferents. La llista de noms és molt llarga: pedagogs com Manuel Ainaud o Alexandre Galí, historiadors com Bosch i Gimpera o Pierre Vilar, polítics com Puig i Cadafalch o Josep Terradellas i geògrafs com Palau i Vera, Raoul Blanchard, Miquel Santaló o Gonçal de Reparaz.

Escola Horaciana: els alumnes barcelonins a les ruïnes d'Empúries. 1909
(Institut Cartogràfic de Catalunya. Cartoteca)

Un apartat molt important fa referència a temes pedagògics: l'Escola Horaciana, Mont d'Or, l'Escola del Treball, l'Escola Industrial o el Gimnasio Moderno de Bogotà. Hi ha moltes cartes d'alumnes, pares d'alumnes i personal docent. És un apartat molt rellevant pel que fa a l'estudi de la història de la pedagogia a Catalunya a la primera meitat del segle XX. La col·lecció també recull correspondència amb diverses institucions, com ara el Centre Excursionista de Catalunya o la Societat Catalana de Geografia.

Textos

Tot i que el volum de textos no és gaire gran, hi ha documents prou significatius. La majoria són manuscrits o bé mecanografiats. En un primer inventari es va fer una classificació amb els següents apartats temàtics:

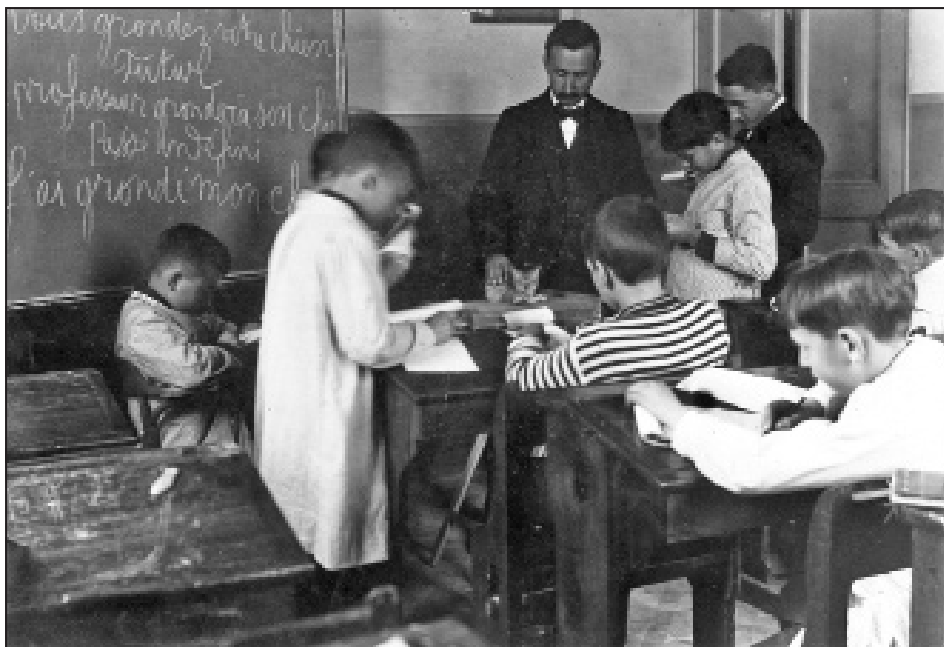
- Notes d'excursions: format per llibretes amb anotacions manuscrites sobre diverses excursions fetes per ell mateix.
- Divisió Territorial: Documentació de la Ponència de la Divisió Territorial de Catalunya formada bàsicament per duplicats d'estudis i propostes de divisions territorials, documents de treball de la Ponència com alegacions d'alguns municipis, resums de premsa, etc. Són còpies de la documentació original que Pau Vila devia tenir com a materials propis de treball.

- Temes relacionats amb l'aigua: còpies de treballs i documentació diversa relativa a les portades d'aigua a diferents municipis de Catalunya.
- Textos manuscrits: són textos d'obres de Pau Vila que després van ser publicades, així com textos de conferències i xerrades a escoles, ateneus, etc. Moltes són referides a Veneçuela i més concretament a la presència catalana en aquelles terres al llarg de la història, i corresponen al període d'exili. Una bona part dels textos són posteriors al seu retorn a Catalunya el 1961. De tots els textos en destaquen de tan diversos com folis manuscrits del volum *La Cerdanya*, una conferència sobre "Els caputxins catalans a la Guayana: entre el mite de l'or i la realitat aurífera" o la documentació i les il·lustracions per al llibre que dedicà a Joan Orpí.
- Retalls de premsa, passis, proclames i saludes dels anys 1930.
- Treballs escolars presentats per alumnes.
- Carpetes amb informació municipal: es conserven vint arxivadors amb unes carpetes que contenen informació municipal. Cada carpeta correspon a un municipi i Pau Vila hi guardava tant informació manuscrita pròpia com retalls de diaris o textos d'altres autors referits a cada un dels municipis.

Fotografies

El fons documental es complementa amb un fons fotogràfic també de gran interès, tant per a l'estudi de la figura de Pau Vila com també per a l'estudi de la geografia i de la pedagogia a Catalunya fins a la guerra civil. Encara que no gaire gran, unes nou-centes fotografies, reuneix moltes instantànies dels alumnes de les escoles on participa activament Pau Vila. No només hi ha fotografies de sortides, sinó també de les aules, durant les classes de dibuix, de naturals, etc. amb una especial referència a l'Escola Horaciana. Hi ha fotografies des de la primera dècada del mil nou-cents. Malauradament no totes porten indicació sobre el lloc i la data. En aquest sentit la Cartoteca de l'Institut Cartogràfic de Catalunya ha digitalitzat tota aquesta col·lecció, de manera que es pugui fer conèixer i es pugui comptar amb la col·laboració dels usuaris per a documentar-les.

Durant l'any 2009 l'Institut Cartogràfic ha estat duent a terme la catalogació d'aquesta documentació i esperem poder posar els catàlegs a disposició del públic a mitjan 2010, tan a la sala d'usuaris del Parc de Montjuïc a Barcelona com a la xarxa (www.icc.cat/cartoteca). Aquest fons forma part d'un projecte de més abast de la Cartoteca de Catalunya que reuneix documentació de persones i institucions relacionats amb el territori. Juntament amb el fons *Josep M. Puchades-Pau Vila*, comptem també el amb el fons *Gonçal de Reparaz*, el fons *Eduard Fontserè*, o els que provenen d'institucions com el fons històric del *Servei Meteorològic de Catalunya*, el fons històric del *Servei Cartogràfic de la Mancomunitat*, el del *Grup d'Estudis Territorials* o els fons cartogràfics de la *FECSA* i el fons *Monés* de la guerra civil espanyola.

Col·legi Mont d'Or: Estudis de la naturalesa: el Gat. 1913 (Institut Cartogràfic de Catalunya. Cartoteca)

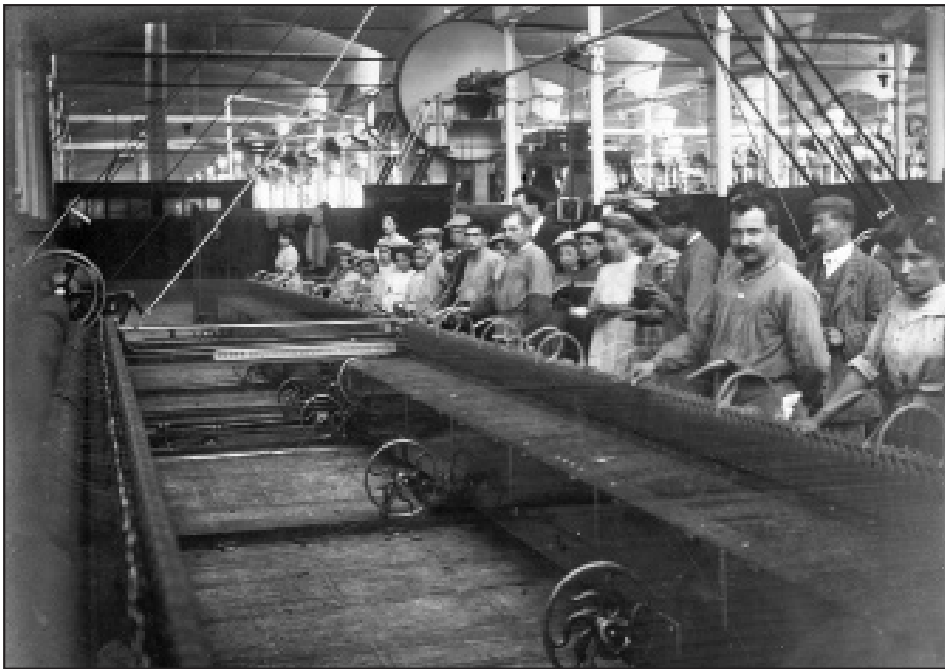

Escola Horaciana: Els intercanvistes horacians a la platja, a punt d'embarcar-se cap a Sant Feliu. 1908 (Institut Cartogràfic de Catalunya. Cartoteca)

La documentació dipositada a l'Institut Cartogràfic de Catalunya es complementa amb la que Pau Vilà donà a la Biblioteca Miquel Carreras de la Fundació Bosch i Cardellach de Sabadell (<http://www.fbc.cat>) de la qual hem tingut notícia darrerament.

La catalogació del fons documental Puchades-Pau Vila, juntament amb les col·leccions de mapes i llibres ja incloses en els catàlegs de la Cartoteca de Catalunya, posaran nous materials d'estudi a disposició del públic interessat en la figura de Pau Vila, però també en les iniciatives pedagògiques i en l'entorn cultural a Catalunya del primer terç del segle xx.

Escola Horaciana: Alumnes de Sant Feliu de Guíxols visitant una fàbrica a Terrassa. 1909
(Institut Cartogràfic de Catalunya. Cartoteca)

Escola Horaciana: dibuix a l'aula amb el professor Manuel Ainaud. 1909
(Institut Cartogràfic de Catalunya. Cartoteca)

Bibliografia

- BERTRAN i GONZÁLEZ, Enric (1991). "Josep M. Puchades i Benito: El mecenatge d'un geògraf". *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm. 25, p. 179-181.
- "Josep M. Puchades i Benito". Semblança al web de la Societat Catalana de Geografia <<http://scg.iec.cat/Scg7/Scg72/S720033a.htm>>
- CARRERAS i VERDAGUER, Carles (1987). "La divisió territorial de Catalunya. Una visió geogràfica". *Revista Catalana de Geografia*, núm. 3, p. 23-31.
- CARTOTECA DE CATALUNYA. Cartoteca digital <www.cartotecadigital.icc.cat>
- DURÀ i GUIMERÀ, Antoni: "Pau Vila". Semblança al web de la Societat Catalana de Geografia <<http://scg.iec.cat/Scg7/Scg72/S720003c.htm>>
- NOGUÉ i FONT, Joan; GARCÍA RAMON, Maria Dolors (1997). "Vida i obra de Pau Vila i Dinarés (1881-1980)". *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm. 45, p. 31-44.
- TORT, Joan (2004). *Pau Vila. L'esperit de la terra*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- VILA, Pau (2008). "Un mapa de Catalunya i un mapa de Bèlgica (1938)". A: BURGUEÑO, Jesús (ed.) *El mapa com a llenguatge geogràfic. Recull de textos històrics (ss. XVIII-XX)*. Barcelona: Societat Catalana de Geografia, p. 203-211.